

Puk Brandenburg en Marieke Kluin

Over de moeilijke strijd tegen witwassen

Greetje Bos en
Matthijs Hogen-
doorn.

Als studente Criminologie liep Puk Brandenburg stage bij het Landelijk Parket (LP) van het Openbaar Ministerie. Daaruit kwam haar onderzoek voort naar de recidivegrond voor voorlopige hechtenis (VH) bij witwasdelicten. Immiddels werkt ze als medewerker witwasbestrijding bij het Anti Money Laundering Centre (AMLC) van de FIOD. Marieke Kluin, universitair docent Criminologie te Leiden, was haar begeleidster. Zij ziet net als Puk nog veel ruimte voor nader onderzoek en bewustwording op het thema witwassen. Er zijn aanbevelingen, er zijn lichtpuntjes, maar er doemt tijdens het gesprek toch ook een somber beeld op over de mogelijkheden binnen het huidige strafrechtstelsel.

“De vraag kwam tijdens mijn stage op”, vertelt Puk. “Ik begreep van officieren bij het LP dat de recidivegrond niet altijd onderkend wordt. Hoe komt dat en hoe subjectief is de aanname van de recidivegrond eigenlijk?”

Puk heeft daartoe de dossiers van 119 verdachten van witwassen in de periode 2014-2015 onderzocht op het al dan niet toekennen van de recidivegrond en een aantal variabelen in de dossiers vergeleken (zie Kader 1). Daarnaast heeft ze drie officieren en drie strafrechters geïnterviewd.

“Wat jammer is, is dat het het Kabinet RC – het ‘kantoor’ van de rechter-commissaris, die beslist over toekenning VH [red.] – niet wilde meewerken aan mijn onderzoek.”

Wat waren je bevindingen?

“Om te beginnen dat statische factoren als etniciteit en leeftijd geen rol lijken te spelen in de beslissing om te komen tot VH. Dat is een positieve uitkomst wat mij betreft, want anders zou er sprake zijn van ongelijke behandeling. Allereerst erkent men dat op de beoordeling van de recidivegrond (zie Kader 2), en dan met name als het gaat om de kans op een nieuw delict, de meeste subjectiviteit wordt toegepast.”

Geslacht is ook onveranderlijk, maar een potje janken als vrouw bij een mannelijke rechter heeft toch nogal eens effect...

Puk, lachend: “Ik had te weinig vrouwelijke respondenten om daar naar aanleiding van mijn onderzoek iets over te zeggen. Maar dat vrouw-zijn op die manier een rol kan spelen, dat blijkt ook wel uit ander onderzoek.”

Wat heb je nog meer gevonden?

“Het andere aspect betreft het onderscheid tussen de zogeheten ‘money leads’, de korte-klaponderzoeken waarbij geldkoeriers die werken namens een (internationale) organisatie op heterdaad worden gepakt. Hen wordt vaak zoge-

noemd ‘opzetwitwassen’ ten laste gelegd. Aan de andere kant zijn er de langdurige opsporingsonderzoeken naar ingewikkelde witwasconstructies, waarbij de vervolging vaak op grond van ‘gewoontewitwassen’ plaatsvindt.”

Kader 1 Kenmerken in de dossiers van 119 verdachten waarop is getoetst in relatie tot VH: welke variant van witwassen, de hoogte van het vermeende witgewassen bedrag, geslacht, leeftijd, etniciteit, woon- en verblijfplaats, legale inkomstenbron, schulden, het justitieel verleden van de verdachte en ten slotte of de verdachte een transactie-aanbod heeft aangeboden gekregen.

Waarom is dat verschil van belang?

“Bij gewoontewitwassen wordt de kans op recidive als grond voor VH door zowel officieren als de strafrechters aangenomen. Er is immers sprake van een reeks van handelingen. Maar deze verdachten worden lang niet altijd voorgeleid, omdat er niet genoeg bewijsmiddelen verzameld zijn.”

“Bij de money leads lijken officieren en rechters ten aanzien van de recidivegrond regulier tot tegenovergestelde conclusies te komen. Volgens het OM is het zacht gezegd nogal onwaarschijnlijk dat een criminele ‘bronorganisatie’ gebruik zou maken van eenmalige koeriers die ze al dat geld toevertrouwen. Maar de rechter wil aantoonbaar de link zien met die organisatie, om toch eventuele eenmalige geldkoeriers eruit te kunnen filteren.”

“Rechters vergelijken ze nogal eens met drugskoeriers, heb ik gemerkt. Maar dat is een ander slag. Die worden aan beide kanten van de ‘lijn’ afgezet en opgewacht. En zelfs al zouden die wegllopen, dan moeten ze de drugs ook nog eens in geld omzetten. Dat is allemaal lastig, dan kun je als organisatie makkelijker eenmalige koeriers inzetten.”

“Maar als geldkoeriers worden opgepakt, is dat vaak

Puk (r): “De ernst van witwassen wordt onderschat.”

Marieke: “Laat zien hoe het de samenleving corrupteert.”

gewoon op straat, in betrekkelijke vrijheid ten opzichte van hun opdrachtgever. Dat suggereert vertrouwen van de laatste, die koeriers zouden hem immers direct kunnen smeren met het geld?”

Waarom denken rechters daar zo anders over?

Marieke: “Ander onderzoek naar recidiverisico en straf-toemeting van Van Wingerden, Moerings en Van Wilsem laat zien dat dure instrumenten als RISc [Recidive Inschattingsschalen – red.] die door de reclassering worden gebruikt, eigenlijk terzijde worden geschoven en dat de rechter voorrang geeft aan de eigen risico-inschatting ten aanzien van de persoon die voor hem of haar wordt geleid.”

In welke mate gaan rechters af op een verklaring van de verdachte zelf?

Puk: “Als de verdachte praat vaak. Koeriers beroepen zich overigens nogal eens op het zwijgrecht en dan is een advies van de reclassering ook vrij zinledig. En er is een tendens om buitengerechtelijk af te doen bij dit soort verdachten, omdat er keuzes gemaakt moeten worden in een tjokvol strafrechtstelsel. Maar in het algemeen heeft de reclassering een bredere scope dan alleen de verdachte en allerlei controlevariabelen ingebouwd in dat systeem van risico-inschatting. De rechter ziet al die details niet.”

Aanbevelingen

Als het gaat om de dossiers die worden opgebouwd, heeft Puk een duidelijke aanbeveling aan OM en politie: besteed behalve aandacht aan de zogeheten ‘ernstige bezwaren’ (kenmerken die de waarschijnlijkheid benoemen dat de verdachte het delict heeft gepleegd) ook aandacht aan het recidivegevaar en verwoordt dat.

“Het OM ziet het recidivegevaar als inherent aan het feitencomplex. Maar zet dat feitencomplex ook op papier, zou ik zeggen, om te beginnen goed in het pv. De rechter ziet immers alleen het dossier. En rechters houden zich, in tegenstelling tot het LP, veel minder doorlopend bezig met witwasonderzoeken. Misschien gaan we er te makkelijk vanuit dat rechters van alles van witwassen weten, maar het is vaak ingewikkelde materie.”

Horen we hier een pleidooi voor aparte witwasrechters of georganiseerde-criminaliteitsrechters?

Marieke: “Die aparte rechter heb je ook al bij mensenhandel, dat zou prima kunnen. In het algemeen zie je in andere rechtsgebieden ook nog wel eens dat de expertise ontbreekt, zoals bij milieuwet- en regelgeving, waar inzicht in de achterliggende bijzonderheden alleen maar kan worden opgebouwd door jarenlange ervaring.”

Maar aan de andere kant zijn het juist vaak niet zulke ingewikkelde zaken die voorkomen. Een kerel met een berg cash geld in een tas waar hij geen verklaring voor kan geven...

Puk: “Dat gaat over het op waarde schatten van het fenomeen witwassen als zodanig. De ernst van witwassen wordt onderschat in de maatschappij. Rechters maken daar, uiteraard met de expertise die ze wél hebben, toch ook onderdeel van uit. Ik denk dat er nog meer besef van de impact van witwassen kan zijn, en hoezeer het verbonden is met, en voortkomt uit, andere vormen van criminaliteit. Daarom is die motivatie van de VH zo belangrijk, dat is daarmee direct verbonden.”

Weten we voldoende van recidive zelf?

Marieke: “Onder meer hier in Leiden doen we veel onderzoek naar mensen die gevangen hebben gezeten, zie www.prisonproject.nl. Deze mensen worden langdurig gevolgd via strafdossiers, maar ook meerdere momenten bevraagd over hun leven voor, tijdens en na afloop van detentie. Wat maakt dat iemand doorgaat of stopt met crimineel gedrag? Bekende criminologische inzichten betreffen omstandigheden als het hebben van werk en een stabiele relatie. Zo zijn er meer factoren die van invloed zijn, zoals het al dan niet hebben van kinderen. We leren steeds meer.”

Kun je om te beginnen niet gewoon stellen: de appel valt doorgaans niet ver van de boom?

Marieke: “Mijn collega Joni Reef is hier in Leiden begonnen met een onderzoek vanuit Politie & Wetenschap naar kinderen van gedetineerde vaders. Eén alvast zorgelijk aspect: als een vader gevangen wordt gezet, hebben we in Nederland geen gedegen netwerk dat zich direct bekommert om de partner en/of kinderen.”

Puk: “Naarmate je het recidiverisico beter kunt onderbouwen, is dat natuurlijk beter voor het dossier waarop de rechter zich baseert. Het mooiste zou zijn als je uiteindelijk zou kunnen komen tot typologieën voor recidivegevaar. Eerste punt van onderzoek zou dan voor mij die

Kader 2 In de wet gestelde doelen van voorlopige hechtenis zijn:

1) het voorkomen van een onttrekking aan een berechting, 2) het voorkomen dat de verdachte het onderzoek frustreert, 3) het opvangen van maatschappelijke onrust, en 4) het voorkomen dat de verdachte opnieuw een delict pleegt.

vertrouwensband moeten zijn tussen de koerier en de organisatie.”

Marieke: “Een mooi onderwerp voor vervolgonderzoek. Overigens worden hoge door het OM opgelegde boetes aan de koeriers soms ook moeiteloos betaald, letterlijk cash afgeleverd door anderen. Dan moet je conclusie toch zijn: er is een achterliggende belanghebbende.”

De VH wordt toch ook voor andere doelen gebruikt?

Puk: “Dat vindt het OM in ieder geval, ik noem dat de schaduwdoelen. Een snellere afdoening van een strafzaak en hoger opgelegde straffen. Er blijft druk op de ketel in het proces. Voor de balans zijn er de genoemde ernstige bezwaren en het anticipatiegebod om te zorgen dat iemand door de VH niet bij voorbaat al te lang zit, dus die schaduwdoelen hebben niet de overhand.”

Marieke: “Omgekeerd zie je dat als de VH wordt gestopt of geschorst, de vertraging vaak enorm is, of dat de zaak uiteindelijk in feite stopt. Of er wordt ‘stukgeprocedeerd’. Maar dat raakt aan de algemeen zorgelijke vragen over de capaciteit, maar zeker ook effectiviteit en efficiëntie, van het strafprocesstelsel in al zijn geledingen. De georganiseerde criminaliteit speelt daarop in met succesvolle vertragingstactieken. En laten we trouwens ook zeker vormen van witteboordencriminaliteit daarbij niet over het hoofd zien.”

Puk: “Al met al is er een paradox. Want zonder VH duurt een zaak op z’n minst langer en dat maakt de kans groter dat iemand recidiveert, de reden om de VH juist toe te kennen.”

“En dan hebben we het alleen nog maar over wat rechters de ‘onderknuppels’ noemen, hè. De grote jongens en de facilitators, daar stuit alleen al het formuleren van de ernstige bezwaren op onoverkomelijke problemen, waardoor de VH niet op z’n plaats is.”

Somber verhaal

Het gesprek raakt daarmee aan algehele somberte die veel betrokkenen zullen herkennen. We kunnen met het strafrecht inclusief VH de winkeldief en de junk aanpakken – mensen die misschien eerder zelfs op een andere manier zouden moeten worden opgevangen. Maar de mensen achter de knoppen en de facilitators blijven buiten schot. Politiek en maatschappelijk is er te weinig aandacht voor, juist omdat de omvang van de schade zo moeilijk meetbaar is, hoe groot de bedragen ook zijn die soms bij witwasonderzoeken naar voren komen. De algehele onmacht van de strafrechtketen is evident en de dreiging is immens. Sommigen vinden het niet overdreven te stellen dat de democratische rechtsstaat in gevaar is. Er zou hoe dan ook veel meer discussie over mogen zijn.

Puk wil een lichtpuntje aanbrengen. “Er is wel veel meer aandacht voor de witwasbestrijding. Er wordt veel in geïnvesteerd. En ik weet dat er verschillend over wordt gedacht, maar er geldt: als je geen verklaring hebt voor bepaald vermogen, kun je al veroordeeld worden zonder dat er een gronddelict bekend is. Alleen de kwalificatie die daaraan wordt gegeven,

de weging die eraan wordt toegekend, is nog anders. Daar valt winst te halen, los van alle andere problemen.”

Je werkt nu bij de FIOD. Hoe kijk je met dat blikveld naar de politie?

“We hebben minder last van de waan van de dag, omdat we ons niet met de aangiftecriminaliteit hoeven bezig te houden. Ik kan natuurlijk niets specifiek vertellen, maar er wordt heel veel energie gestoken in onverklaarbaar vermogen. Maar ook bij ons is er gebrek aan capaciteit, en het zal bijvoorbeeld in het geval van facilitators altijd heel tijdrovend onderzoek blijven.”

Praten FIOD en politie voldoende met elkaar?

Puk: “Er is een combiteam, er wordt samengewerkt in RIEC-verband en het AMLC werkt samen met de Landelijke Eenheid.”

Marieke: “Maar ja, je hebt natuurlijk wel te maken met de problematiek van het delen van bepaalde kennis.”

Puk: “De FIOD heeft in principe een betere positie voor witwassen dan de politie, omdat er sowieso toegang is tot de belastinggegevens.”

Wat kan de politie, behalve in het pv, nog meer beter doen?

Het gebrek aan zichtbaarheid waar men gebruik van maakt, heeft ook te maken met de mate waarin er in het openbaar aandacht aan wordt besteed, vindt Marieke. Bijvoorbeeld via de officier in het requisitoir, of een politiemans in een interview.

Marieke: “Laat de verbinding zien met de echte criminaliteit. Met drugs, met mensenhandel, met prostitutie. En vervolgens hoe het de samenleving corrumpeert. Waar komt het geld vandaan, waar gaat het naartoe? Als er wordt gestraft, maak duidelijk waarom. Het OM besteedt al meer aandacht aan de buitengerechtelijke afdoening die ze steeds meer inzetten, en dat is alleen maar goed. Dat heeft ook effect op de algemene preventie.”

Ook de FIOD treedt meer naar buiten, vertelt Puk. Maar ze heeft nog wel een aarzeling: “Ik vraag me wel regelmatig af hoe een witwasdelict zonder gronddelict overkomt. Mensen richten zich toch eerder op ‘echte misdaad’, inclusief sappige of gruwelijke details. Misschien valt in de wijziging van die perceptie ook nog wat te winnen.”

Zou elk politiedistrict een eigen witwasteam moeten hebben? Niet zoals de FIOD, maar in relatie tot georganiseerde criminaliteit?

Marieke: “Er zal dan nog een bepaalde expertise moeten worden opgebouwd. Daar zijn voorbeelden van, maar het is nog niet in het hele land voldoende opgebouwd.” <<

Brandenburg, P.B. (2016). *De inschatting van recidive voor verdachten van witwassen*. (Thesis). Leiden: Universiteit Leiden.

Wingerden S.G.C. van, Moerings L.M. & Wilsen J.A. van (2011). *Recidiverisico en straftoemeting* Research Memoranda - Raad voor de Rechtspraak nr. 2011/3. Den Haag: Sdu Uitgevers.